

Temesváry Zsolt: Egy jobb élet reményében – Magyar hajléktalanok Bázelen

Absztrakt

Jelen tanulmány a Bázelen élő magyar hajléktalanok életkörülményeinek bemutatásával, valamint az anyaországból való elvándorlás okaival és a kezdeti elvárások teljesülésével foglalkozik. Az írás alapjául szolgáló kutatás félig strukturált ügyfélinterjúkon és szakértői interjúkon, valamint a szociális intézményekben végzett részt vevő megfigyelésen keresztül mutatja be a városban élő magyar hajléktalanok életét. A felmérés eredményei feltárják, hogy a vizsgált hajléktalan közösség meglehetősen heterogén, a tagok életkorát, előéletét és aktuális életkörülményeit figyelembe véve. A közös nyelv és kulturális sajátosságok mégis viszonylag erős köteléket teremtenek a közösségen belül, a különbségek ellenére is. Noha Bazel nem kifejezetten elsődleges kivándorlási célpont, a lakosság és a hatóságok hajléktalanokkal szembeni elfogadása, toleranciája, valamint a viszonylag kedvező életlehetőségek nagyszámú magyar és más kelet-európai bevándorlót vonzanak a városba. Ugyanakkor az is elmondható, hogy a jobb életre és munkaszerezésre irányuló kezdeti elvárások többnyire nem teljesülnek, a megkérdezett személyek többsége tartósan megrekedt a hajléktalanságban.

Kulcsszavak: hajléktalanság, Svájc, Bazel, gazdasági migráció, kivándorlás

Abstract

This paper aims to introduce the living conditions, the migration-related motivations and the fulfilment of previous expectations of Hungarian homeless people living in Basel. The research was based on participatory observations conducted in social institutions as well as on semi-structured qualitative interviews carried out with both homeless people and social workers. The main findings of the study reveal that the Hungarian homeless community is rather heterogeneous considering the member's age, background and the general circumstances of living. Despite of this heterogeneity, the common language and cultural background create a relatively strong bond among the affected people. Although Basel is not a primary target of economic migration, the tolerance of the authorities and the people, and the favourable living conditions affect a lot of Hungarian and other Eastern-European destitute people to the city. The previous expectations for living a better life and finding a job are regularly not fulfilled and people are often trapped in homelessness and poverty for a long-run.

Key words: homelessness, Switzerland, Basel, economic migration, emigration

Bevezetés

Miután Magyarország a kétezres évek közepén csatlakozott az Európai Unióhoz, az Európai Gazdasági Társuláshoz (EGT) és a Schengeni Egyezményhez, magyar állampolgárok tízezrei (egyes becslések szerint százazzei) hagyták el az országot, hogy külföldön kezdjenek új életet, Európa nyugati felében dolgozzanak és családjukkal jobb körülmények között éljenek, mint otthon (Váradí 2018; Kováts, Soltész 2018). Svájc ugyan nem tagja az EU-nak, viszont tagállama a schengeni övezetnek és az EGT-nek is, így a magyar állampolgárok viszonylag könnyen szerezhettek tartózkodási és munkavállalási engedélyt az országban. 2014-ben, egy

népszavazást követően Svájc kvótákkal korlátozta az uniós állampolgárok bevándorlását, azóta valamivel nehezebb a letelepedés és a munkavállalás a magyar állampolgároknak is. Svájc annyira kedvelt kivándorlási célországgá vált az elmúlt években, hogy – kis mérete ellenére – jelenleg itt található a negyedik legnagyobb nyugat-európai magyar közösség, Nagy-Britannia, Németország és Ausztria után. Még 2001-ben csupán 3559 magyar állampolgár élt az országban, 2017-re már 19 569 magyar tartózkodott, tanult vagy dolgozott Svájcban (Gödri 2018: 261). Többségük olyan gazdaságilag fejlett északnyugat-svájci nagyvárosokban él, mint Bazel, Zürich és Bern. A Svájci Statisztikai Hivatal (*Bundesamt für Statistik*) adatközlése szerint az utóbbi öt év migrációs trendjeit figyelembe véve Olaszország után Magyarországról érkeztek legtöbben az országba a kibocsátó állam lakosságszámát figyelembe véve (SEM 2018: 52). A kanton statisztikai hivatalának (Statistisches Amt 2019) adatai alapján Bazel városában jelenleg 841 hivatalosan regisztrált magyar állampolgár él. Valószínűleg a ténylegesen itt élők és dolgozók száma ennél valamivel magasabb lehet, mert sokan nem regisztrálják magukat az adminisztrációs nehézségek miatt, illetve többen ingáznak a lakhatás szempontjából megfizethetőbb német és francia határ melletti településekről. Bazel egyébként az Északnyugat-svájci régió egyik legfejlettebb gazdasággal rendelkező iparvárosa, amely közigazgatását tekintve külön kantoni rangot élvez, így elkülönül egymástól Bazel város kanton (*Kanton Basel-Stadt*) és a környező kistelepüléseket magában foglaló Bazel tartomány kanton (*Kanton Basel-Land*).

Az országba érkező magyarok és más kelet-közép-európai bevándorlók döntő többsége magasan képzett, nyelveket beszélő szakember, akik a város virágzó vegyiparában vagy a pénzügyi szolgáltatások piacán helyezkednek el, esetleg szakmunkásként helyi vállalkozóknál dolgoznak. Ők valószínűleg az anyaországban is könnyűszerrel találnának maguknak munkát és kivándorlásuknak főként gazdasági okai vannak. A szakképzett gazdasági bevándorlók nyomában azonban számos nyomorgó (Kozma et al. 2010), Magyarországon kirekesztettségben, hátrányos megkülönböztetésben élő ember is érkezik a városba. Ők egyértelműen a szegénység, kilátástalanság és társadalmi kirekesztés elől menekülve hagyják el az anyaországot.

Hajléktalanszállók és más intézmények munkatársaival készült interjúk alapján megállapítható, hogy egyre több kelet-európai hajléktalan, köztük egyre több magyar nemzetiségű mélyszegénységben élő bevándorló érkezik az országba (Drilling et al. 2018: 21; Temesváry 2019: 2). Mivel a magyarok és más kelet-közép-európai szegények viszonylag szabadon mozognak a schengeni övezeten belül, vándorlásuk, tömeges felbukkanásuk egy-egy nyugat-európai országban vagy városban teljességgel kiszámíthatatlan, amely számos újfajta kihívás elé állítja a nyugati szociális rendszereket (Striano 2018: 5–7; Striano, Young 2018: 14–15). Noha az EU 2004/38-as rendelete minden állampolgár számára biztosítja a határokon átívelő szabad vándorlás lehetőségét, a tagállamok három hónapot meghaladó tartózkodás esetén hatósági engedélyhez köthetik a további maradást (Demars 2018: 11). Svájc is ezt a három hónapos türelmi időt alkalmazza, ezután minden EU- és EGT-állampolgár köteles hatósági tartózkodási engedélyt szerezni és egészségbiztosítást kötni.

Az ellenőrizetlen és tömeges Európán belüli, kelet–nyugati irányú vándorlás szociális rendszerekre gyakorolt hétköznapi hatását érzékelteti az alábbi példa. Bazelben 2018 tavaszán egy belvárosi népkonyha előtt megálló román rendszámú buszból ötven ember szállt ki (magyar, román és moldovai állampolgárok), hogy az intézményben étkezzenek. A kis kapacitású konyha a városrész szegényeinek és hajléktalanjainak ellátására rendezkedett be, és körülbelül 30 fő étkeztetését szervezte meg naponta. A nagyszámú vendég megjelenésére nem számítottak, és hirtelen nem tudtak mit kezdeni a helyzettel. A látogatók pontosan tudták, hogy a népkonyha ingyenes étkeztetési lehetőséget biztosít, az intézmény szociális munkásainak azonban semmilyen információ nem állt rendelkezésére a vendégekről, akik

nemi étel elfogyasztása után továbbutaztak. Az eset később hasonló körülmények között több helyen megismétlődött. Az új kihívásokra reagálva és a hasonló helyzetek elkerülése érdekében a város számos szociális intézménye (az úgynevezett alacsonyküszöbűek is) az utóbbi években vagy költségtérítésessé tette szolgáltatásait, vagy bázeli tartózkodási engedély felmutatását kéri azok igénybeviteléhez.

„*Sajnos nem sokat tudunk róluk. Nem beszéljük a nyelvüket és ők sem nagyon a miénket. Látjuk, ahogy bejönnek hozzánk, beszélgetnek, üzletelgetnek egymással, néha újak is megjelennek, de nem igazán vagyunk közelebbi kapcsolatban velük.*” (szociális munkás, *Soup and Chill*)

Bázel közel kétszáz ezres városában jelenleg körülbelül ezer magyar állampolgár él (a regisztráció nélkülieket is figyelembe véve), közülük megközelítőleg 30–40 fő lehet hajléktalan. A hajléktalanságban élő magyarok pontos számát azért is nehéz lenne megállapítani, mert egyrészt többségük papírok nélkül él az országban, másrészt igen nagy körökben a fluktuáció, sokan érkeznek és sokan el is hagyják a várost viszonylag rövid időn belül. A jelentős be- és kivándorlást elősegíti, hogy Bázel a francia–német–svájci hármas határon helyezkedik el, így kedvelt köztes állomása az Európában vándorló kelet-európai szegényeknek.

A kutatás módszertana és előzménye

A tanulmány alapjául szolgáló kutatás a Svájci Államszövetség külföldi egyetemi oktatók és kutatók számára fenntartott kiválósági ösztöndíj (ESKAS) finanszírozásában valósult meg az Északnyugat-svájci Szakfőiskola (*Fachhochschule Nordwestschweiz*) szociális munka intézetében. A kutatás egy Bázelben élő magyar hajléktalanokból álló közösség mindennapi életét, megküzdési stratégiáit és vándorlási motivációit kíséri végig egy éven keresztül. A felmérés első hat hónapjában (2018 szeptembere és 2019 februárja között) 20 félig strukturált kvalitatív interjú készült magyar hajléktalan személyekkel és további öt úgynevezett szakértői interjú hajléktalanokkal foglalkozó szociális szolgáltatások szakembereivel.

Az interjúkból származó információkat alacsonyküszöbű szociális szolgáltatóknál végzett részt vevő megfigyelések egészítik ki. A terepmunka során négy ilyen alacsonyküszöbű intézmény – két népkonyha és két nappali ellátó – került részletes (heti egy-egy alkalom) vizsgálatra. A *Soup and Chill* nevű intézmény a város egyetlen ingyenes népkonyhája, a *Gassenküche* (utcai konyha) egy másik népszerű szociális étkezőhely, ahol reggelizni is lehet. A *Tageshaus für Obdachlose* (hajléktalanok nappali háza) egy nappali melegedő és klubhelyiség, ahol ebédelési, mosási és fürdési lehetőségek állnak rendelkezésre. A *Frauen-Oase* (női oázis) pedig egy hajléktalan nőknek és utcai prostituáltaknak fenntartott nappali intézmény, ahol a nők ingyenes étkezésben, tanácsadásban, áldozatvédelemben és nőgyógyászati ellátásban részesülnek (Rathgeb 2013: 44).

A tanulmány terminológiájában a hajléktalanság meghatározásánál a FEANTSA (az Európai Unió hajléktalanügyi szervezete) által kidolgozott úgynevezett ETHOS (*European typology of homelessness and housing exclusion*) tipológiát veszi figyelembe, amely az utcán élők mellett (fedél nélküliek) a lakhatásukban veszélyeztetetteket és fenyegetetteket is a hajléktalanok táborába sorolja. Így hajléktalannak minősülnek azok is, akik ugyan nem közterületeken éjszakáznak, azonban lakhatásuk például kilakoltatás vagy családon belüli erőszak miatt veszélyeztetett. Ugyancsak hajléktalannak számítanak azok is, akik nem lakhatás céljára szolgáló épületekben (pl. garázs vagy pince) alszanak, vagy lakhatásuk nem biztosított hosszú

távon (pl. az úgynevezett szófaszörfölők, akik ideiglenesen barátoknál, rokonoknál laknak) (FEANTSA 2017).

Jelen kutatás előzménye az Északnyugat-svájci Szakfőiskola (FHNW) munkatársai által 2018 tavaszán készített hajléktalankutatás és -számlálás (Hajléktalanság, lakásnélküliség és veszélyeztetett lakhatás: kiterjedtség, profil és szükségletek a Bazel régióban). Ez a vizsgálat volt Svájc első, hajléktalanok életkörülményeivel foglalkozó regionális kutatása, amely egy éjszakai utcai számlálással egészült ki. A kísérleti felmérés módszertana a tervek szerint a későbbiekben mintaként szolgál majd más svájci városoknak is. A vizsgálat szerint Bazel városában közel 500 hajléktalan vagy/és lakhatásában súlyosan veszélyeztetett ember él. Ezek körülbelül fele külföldi (nem svájci) állampolgár (kb. 250 fő), akik harmada érkezett az EU valamelyik keleti tagállamából (kb. 80 fő), további kétharmada pedig leginkább Afrikából és Ázsiából. A kelet-közép-európai hajléktalanok többsége román, magyar és lengyel állampolgár, őket követik a bolgárok, szlovákok és a csehek (Drilling et al. 2018: 20).

A kutatásban szereplő hajléktalanok jellemzői

A kutatás 20–25 Bazel városában élő magyar hajléktalan életét követte napi rendszerességgel, 2018 ősze és 2019 tavasza között. Ezalatt a fél év alatt körülbelül 35–40 magyarul beszélő hajléktalan személy fordult meg a felmérésbe bevont alacsonyküszöbű szociális intézményekben. Sokan csak néhány napot töltöttek a városban és már tovább is álltak, leginkább Németország vagy Franciaország irányába. Ugyanakkor többen évek vagy akár évtizedek óta a város lakói, ők jellemzően korábban rendelkeztek valamilyen egzisztenciával, de valamiért elszegényedtek és lakhatásukat is elveszítették. A város magyar hajléktalan közössége rendkívül heterogén. A legfiatalabb megkérdezett személy 21 éves, a legidősebb 61 éves volt. A 20 interjúalanyból 17 volt férfi és csupán 3 nő. A megkérdezettek közül 12-en származtak Magyarországon különböző településeiről, és további nyolcan voltak határon túli magyarok. Utóbbiak közül kettő volt román, ugyancsak kettő szerb, négy pedig szlovák állampolgár, de mindannyian magyarnak vallották magukat és magyar volt az anyanyelvük.

A bázeli magyar hajléktalanok vizsgálatánál a *közösség* kifejezést használjuk a tanulmányban, amelynek több oka is van. Sadan (2011: 51) közösségről alkotott definícióját figyelembe véve a város magyar hajléktalanjai egy folyamatosan formálódó, állandóan változó közösséget alkotnak, amelyet időről időre elhagynak a régi tagok, ugyanakkor új tagokkal is kiegészül. A közösség közös értékek és érdekek mentén formálódik: értékrendszerüket meghatározza magyar identitásuk (sokszor másokkal szemben megfogalmazva), valamint a közös nyelv és egyéb kulturális sajátosságok (pl. gasztronómia, öltözködés és zenei ízlés). Érdekeiket egymással összefogva, a nyelvi, adminisztrációs és egyéb akadályokat közösen leküzdve hatékonyabban tudják képviselni. Mindez megkülönbözteti őket a hazai hajléktalanoktól, hiszen magyarként egy idegen közegben kell túlélniük, amely kényszer (egymásrautaltság) önmagában is egy erős identitásképző és közösségformáló tényező. A közös célok elérése feltételezi a tagok közötti lojalitást, amely mindennapi gyakorlati megnyilvánulása egymás pénzzel, ruhával, másokkal szembeni fizikális védelemmel vagy szállással való kíségetése. Ugyancsak fontos közösségképző tényező a lokalitás, vagyis az, hogy mindannyian Bazel városában vagy annak közvetlen környékén élnek. Mivel a város viszonylag kicsi és a hajléktalanokat ellátó intézmények száma is behatárolt, az egymással való fizikai kontaktus meglehetősen gyakori. O’Sullivan és társai (1984) közösségi megközelítését figyelembe véve a bázeli magyar hajléktalanok egyfajta mikrotársadalmat alkotnak a többségi (svájci) társadalomban, amelynek legfontosabb összekötő tényezője a közös nyelv, a földrajzi származás és egyéb, magyar identitásukhoz kapcsolódó tényezők. Közösségük védelmet,

fizikális és mentális biztonságot, valamint egyfajta életvitelbeli alternatívát nyújt a többségi társadalomhoz képest.

A megkérdezett hajléktalan személyek fele aludt utcán vagy más közterületen az interjú felvételének időpontjában. Kettejüknek fizetett a város ideiglenes lakást szociális alapon, hárman barátoknál és ismerősöknél húzták meg magukat, a többiek pedig éjjeli menedékhelyeken éjszakáztak. Nyári időszakban mindig magasabb az utcán alvók száma, mert sok télen szállón élő is a közterületeket választja a melegebb hónapokban. A magyar hajléktalanok kevesebb mint fele rendelkezett svájci tartózkodási engedéllyel, közülük is ketten tartós engedéllyel, heten pedig rövidebb tartózkodásra jogosító egyéb dokumentumokkal. Fontos megjegyezni, hogy tartózkodási engedély hiányában a hajléktalanok sem szociális segélyre, sem az éjjeli menedékhely igénybevételére nem jogosultak. A svájci tartózkodási engedélyek megszerzése meglehetősen nehéz a kelet-európai hajléktalanok számára, általában szükség lenne hozzá lakásbérleti és munkaszerződésre is. Segélyt összesen hárman kaptak a várostól, és mivel ennek összege viszonylag magas (755 CHF hajléktalanok esetén), az ő anyagi helyzetük jelentősen jobb volt a többiekénél. A segélyben részesülők mindegyike huzamosabb ideig a városban lakott és korábban dolgozott is.

Képzettségüket tekintve a többség csupán nyolc általános iskolai végzettséggel rendelkezett, mindössze hat személynek volt befejezett szakiskolai végzettsége (egy villanszerelő, két bolti eladó, két szakács és egy felszolgáló), nem számolva a rövidebb tanfolyamokat (pl. targoncakezelő vagy kertész). A vizsgálat ideje alatt egyik hajléktalan személynek sem volt tartós munkaviszonya. Legtöbben koldulásból éltek, utcai zenéléssel foglalkoztak, esetleg alkalmi munkákat végeztek (kiszállítás a piacon, teherautók rakodása, takarítás és segédmunka építkezéseken), ritkábban kisebb bűncselekményekből tartották fenn magukat (lopás és könnyű drogok terjesztése). A legkevésbé jövedelmező és leginkább megvetett tevékenység a koldulás volt, amellyel havi 300–400 frankot lehetett keresni, ezzel szemben utcai zenéléssel akár havonta 1000–1200 frankot is megkereshetett az ember.

Családi állapotukra jellemző, hogy többségük szétesett, diszfunkcionális családokból származott, többen éltek édesanyjukkal a kivándorlás előtt, főleg a fiatalabb férfiak közül. Akinek volt saját családja, többnyire túl volt egy váláson és gyermekeit csak ritkán látta, vagy egyáltalán nem tartották a kapcsolatot.

A magyar hajléktalan közösség egyes alcsoportjainak pontosabb meghatározása érdekében érdemes Magdalena Mostowska Brüsszelben élő lengyel hajléktalanok életkörülményeit feltáró kutatásához, illetve az abban alkalmazott kategóriákhoz fordulni (Mostowska 2014: 5–8). Az egyes kategóriákat a könnyebb érthetőség érdekében rövid esetleírásokkal egészítjük ki.

1. Alkalmi munkások (*transient workers*), akik a hajléktalanszállókat csak alkalmanként veszik igénybe, általában rendelkeznek valamilyen ideiglenes munkával, amelyből képesek magukat fenntartani. Sokszor barátoknál, ismerősöknél éjszakáznak, esetenként azonban éjjeli menedékhelyeken alszanak, vagy rosszabb esetben az utcán töltik az éjszakát, néha csoportosan, más alkalmi munkásokkal együtt. Gyakran küzdenek alkohol- és droproblémákkal, mindezek ellenére viszonylag egészségesnek mondhatók és képesek – még ha csak időszakos jelleggel is – a munkaerőpiacon megjelenni és keresőtevékenységet folytatni. A férfiak többnyire az építőiparban vagy a szolgáltató szektorban helyezkednek el, a nők pedig betegek, idősek vagy fogyatékkal élők ápolását végzik, esetleg svájci családoknál takarítanak. Az alkalmi munkások viszonylag ritkán fordulnak meg a népkonyhákban, nem szívesen vegyülnek

más hajléktalanokkal, és a koldusokat kifejezetten megvetik. Noha néha kénytelenek az utcán aludni, amint lehet, elhagyják azt és más szállást keresnek maguknak. Helyzetük általában jobb más hajléktalanokénál, ugyanakkor meglehetősen törekeny is, mert egy állásvesztés vagy szezonális munka lejárta után könnyen újra az utcán találhatják magukat. Az alkalmi munkások többsége egyedülálló fiatal férfi, azonban néhányuknak családja is van, akik általában otthon maradnak és a dolgozó férfiak rendszeresen pénzt küldenek haza számukra.

György (38) Debrecenben született és ott is nőtt fel. Szüleihez és gyermekkorához szép emlékek kötik, azonban a szülők válása nagyon megviselte kamaszkorában. Édesanyja egy vagyonos férfival kötött újabb házasságot, Györgyöt magukhoz vették és nevelőapja később, fiatal felnőtt korában is támogatta őt anyagilag. Mindezek ellenére György úgy érzi, hogy sohasem vált részévé anyja új családjának. A fiú elvégezte a villanyszerelő szakképzést Debrecenben, majd helyi vállalkozóknál kezdett dolgozni, néhány év után azonban Budapestre költözött a változatosabb élet és a magasabb bérek miatt. Ezután, 20 éves korában egy barátja unszolására Firenzébe ment, ahol építkezéseken dolgozott. Az olaszországi kitérő után György visszatért Magyarországra, de egy év elteltével ismét továbbállt. Ezúttal Marseille-be költözött, ahol évekig villanyszerelőként dolgozott egy helyi vállalkozásban. Marseille után egy évre Nürnbergben telepedett le, ahol egy barátja idős édesapját ápolta, természetesen megfelelő fizetségért. A külföldön töltött évek alatt jól megtanult németül és franciául is.

György kiutazása okaként a hazai gazdasági és politikai helyzettel való elégedetlenségét nevezte meg. Elmondása szerint nem tud azonosulni a magyarok irigy, korrupt és arrogáns magatartásával. Elmondása szerint korábbi magyar főnökei kihasználták és többször becsapták, ami Nyugat-Európában még nem fordult vele elő. A férfi közvetlenül Nürnbergből érkezett Bázélbe, miután barátjától, akinek apját ápolta, hallotta, hogy Svájcban jól lehet keresni, amihez a végzettsége és a nyelvtudása is megvolt. Érkezése után azonnal talált egy villanyszerelői állást a városban, egy helyi gyógyszergyár építkezésén dolgozott négy évig, ahol igen jól megfizették szaktudását. Később a svájci vasútnál dolgozott villanyszerelőként. Itt ismerte meg ugyancsak magyar feleségét is, akinek már volt két gyermeke. Később két közös gyermekük is született és a hegyekben béreltek egy családi házat. Minden jól alakult.

Egy jelentős adótartozás miatt (a feleség internetes boltja után nem fizettek adót) a család nehézségekkel küzdött, György pedig inni kezdett. Annyira megromlott feleségével a kapcsolata, hogy különköltözött a nőtől és a gyermekektől. Ezután nem volt megállás, egyre mélyebbre süllyedt az alkoholfüggőségben. Segítséget, támogatást nem kért és nem is kapott senkitől. Megbízhatatlansága és kiszámíthatatlansága miatt állásából is elbocsátották. Mivel korábban évekig dolgozott a városban, szociális segélyben részesült, és egy kis bérelt apartmant is fizettek neki szociális alapon Bázél külvárosában. Később – nem tisztázott okok miatt – ezt a lakhatási lehetőséget is el kellett hagynia. A férfi jelenleg az utcán él más magyar hajléktalanokkal. Télen az Üdvhadsereg éjjeli menedékhelyén vagy a város éjjeli szálláshelyén töltötte az éjszakákat. Amikor enyhült az idő, vagy egy foglalt garázsban, vagy az utcán aludt. Reggelizni és vacsorázni is népkonyhákon szokott, nappalait pedig egy nappali melegedőben tölti, ahol mosni és fürödni is tud. Nemrég egy másik, közeli svájci városban kapott állásajánlatot, amelyet el is fogadott, azonban később nem jelent meg új munkahelyén. A férfi továbbra is rendszeresen fogyaszt alkoholt, azonban szenvedélybetegségét tagadja. Ruházata és öltözködése elhanyagolttá vált, és találkozásaink alkalmával gyakorlatilag folyamatosan részeg

volt. Családjához szeretne visszamenni, azonban felesége ezt határozottan elutasítja mindaddig, amíg György nem hajlandó életvitelén változtatni.

2. A csavargók (*clochards*) alkotják a bázeli magyar hajléktalan közösség következő, kis létszámú csoportját. A csavargók szívesen veszik igénybe a város szociális szolgáltatásait, elvértve szociális segélyben is részesülnek és – mivel többjüknek van tartózkodási engedélyük – használhatják az éjjeli menedékhelyeket és más lakcímköteles szolgáltatásokat. Általában nem dolgoznak, mert vagy idősek, vagy egészségi állapotuk miatt nem képesek kereső tevékenység végzésére. Gyakran szenvednek alkohol- és droproblémáktól, mentális és testi megbetegedésektől, és többször áldozatai utcai erőszaknak is. Általában koldulásból élnek, esetleg különböző hulladéktárgyak (pl. elektronikai eszközök, fémtárgyak) gyűjtésével és eladásával tesznek szert kiegészítő jövedelemre. A csavargók egy része korábbi alkalmi munkás, akik alkohol- és droproblémáik vagy időskoruk miatt már nem képesek dolgozni és tartósan megrekedtek a hajléktalanok világában.

Elek (41) egy erős testalkatú, Győrből származó hajléktalan férfi. Egyik szemét egy fertőzés következtében elveszítette és egyéb krónikus betegségekben (pl. asztma, reuma) is szenved. A férfi mindössze nyolc általános iskolai végzettséggel rendelkezik, ennek ellenére rendkívül intelligens, választékosan beszél és németül is egészen jól megtanult. Ruházata meglehetősen elhanyagolt, mert a segélyszervezetek nem találnak méretének megfelelő öltözetet a lakossági ruhaadományokban. Télen például egy madzag segítségével egy paplant csavart a teste köré, mert nem volt számára megfelelő kabát a Vöröskeresztnél. Elek egyedül él. Nem keresi más hajléktalanok társaságát, egymagában alszik egy templom előterében, és a népkonyhán is rendszerint külön ül a többiektől laptopjával foglalatostkodva.

A férfi hat éve hajléktalan. Korábban Bécsben és Münchenben is megfordult már, végül Bazelbe utazott testvére rábeszélésére. A testvérek szülei halála után hagyták el Győrt és együtt járták Európa nagyvárosait. Elek bátyja azonban két éve meghalt alkohol okozta májbetegségben. Ezután Elek még inkább magába fordult, és csak ritkán kereste a kapcsolatot más magyarokkal. Rövid ideig pszichiátriára került, ahol depressziót és szorongást is diagnosztizáltak nála, azonban szakszerű kezelésben a későbbiekben nem részesül. Egyetlen fia ugyancsak hajléktalanként él Ausztriában. Ő néha meglátogatja Bazelben élő apját és együtt töltenek néhány hetet a városban.

Eleknek nincsen sem rendszeres jövedelme, sem egészségbiztosítása. Három hónapra szóló tartózkodási engedélye pedig már régen lejárt. Néha a hívek (a templomnál, ahol alszik) adnak neki némi pénzt, élelmet és alkalmanként kisebb munkákat is elvégezhet a parókián némi fizetség ellenében. Elek ismeri és használja a város szociális szolgáltatásait. Télen, ha nagyon hideg van, az Üdvhadsereg menedékhelyén alszik, vagy beengedik a templomba, amely előterében az éjszakáit tölti. Reggelente a *Gassenküchében* reggelizik, esténként pedig a *Soup and Chillben* vacsorázik. Nappalait egy nappali melegedőben tölti, ahol internetezhet, moshat, fürödhet és újságot olvashat. Esténként a „törzshelyeit” (elektronikai boltok hulladéktárolói) járja körbe, ahonnan az elektronikai hulladékot (pl. telefontöltők, festékpátronok, kábelek) összegyűjtve, megjavítva és eladva némi jövedelemre tesz szert.

3. A veteránok (*veterans*) évek vagy akár évtizedek óta élnek az utcán vagy szállókon. Gyakran idős emberek, akik alkoholbetegségben, valamint krónikus mentális és pszichés betegségekben szenvednek. Általában már nem látnak maguk előtt lehetőséget, hogy kitörjenek a hajléktalanságból, reménytelen helyzetük ellenére

azonban nem akarnak Magyarországra hazatérni, mert már olyan régóta távol voltak az anyaországtól, hogy idegennek éreznék magukat otthon.

Ludvig (61) Budapestről érkezett hajléktalan férfi, aki hosszú évek óta él Bázél utcáin. A férfi kereskedelmi és vendéglátóipari szakközépiskolát végzett, majd egy neves budapesti étteremben dolgozott évtizedekig felszolgálóként. Jól keresett munkájával, lakást vásárolt a belvárosban és megházasodott. Házasságából két gyermeke született. Negyvenkét éves volt, amikor egy tragikus autóbaleset után egyik lábát amputálni kellett. A baleset után Ludvig elveszítette felszolgálói állását és rokkantsági nyugellátásból kellett megélnie. Mindez lelkileg rendkívül megviselte a férfit és inni kezdett. Feleségével és gyermekeivel emiatt megromlott a viszonya. Közös lakásukból kiköltözött és az utcára került. Először hajléktalanszállón lakott, majd éjjeli menedékhelyre került és a népkonyhákra étkezett. A kétezres évek végén Ludvig rokkantnyugellátási jogosultságát felülvizsgálták, a férfit munkaképesnek nyilvánította a bizottság, így nyugdíját elveszítette és segílyt kapott helyette. Egy éjjel – elmondása szerint – rendőrök súlyosan bántalmazták egy áruház parkolójában, ami miatt tartós belső sérüléseket szenvedett. Ekkor döntött a kivándorlás mellett.

Először Bécsbe érkezett, ahol egy évet töltött, majd Bázélbe vándorolt tovább, mert a bécsi hajléktalanoktól hallotta, hogy a város még nincsen annyira tele kelet-európai hajléktalanokkal, az emberek kedvesek, a hatóságok pedig toleránsak. Ludvig közel tíz éve él Bázél városában hajléktalanként. Az ellátórendszert nagyon jól megismerte, tudja, hol lehet és hol érdemes aludni, hol kaphat anyagi vagy egyéb támogatást és miből lehet megélni, amikor szinte semmi lehetőség nincsen. Ludvig tartózkodik legrégebben a városban a magyar hajléktalanok közül. A többiek tisztelik és hallgatnak rá, sokszor támogatják és segítik (például cipelik nehéz bőröndjeit). A népkonyhán mindig ő ül az asztalfőn a „magyar asztalnál”, és gyakran az ő szava dönt a többiek közötti vitás kérdésekben. Ha egy újonnan érkező be akar kerülni a közösségbe, azt Ludvig barátságának elnyerésével teheti meg legkönnyebben. Ugyanakkor, ha valaki rossz viszonyt ápol vele, az könnyen a közösségen kívül találhatja magát, erre is többször volt példa megfigyelésünk alatt. Ludvig jól ismeri a szállók és népkonyhák vezetőit, gyakran beszél velük személyesen az egész közösség nevében. Ő az egyetlen, akinek a svájci hajléktalanok között is több barátja, ismerőse van, gyakran találkozik és beszélget velük.

Ludvig üldözési mániában szenved. Bántalmazása és rokkantsági nyugellátásának megvonása gyanakvóvá és bizalmatlanná tette. Meggyőződése, hogy a hatóságok Bázélben is keresik és meg akarják őt gyilkolni, ezért ügynököket küldtek utána. Erről nagyon hosszan képes beszélni. Alvóhelyét szigorúan titokban tartja a többiek előtt is, az újonnan érkezőkkel szemben pedig rendkívül bizalmatlan. A Magyarországra való hazatérést félelmei, sérelmei és rossz tapasztalatai miatt lehetetlennek tartja. Folyamatosan leveleket ír európai vezetőknek, újságoknak és más szervezeteknek, hogy „leplezze” az ellene irányuló vélt szervezkedéseket.

4. A vándorok (*tramps*) általában fiatal, valamilyen szakképzettséggel rendelkező és sokszor nyelveket is beszélő szegény utazók, akik egyik országból a másikba vándorolva keresik a legjobb foglalkozási és megélhetési lehetőségeket. A vándorok általában kiismerték az európai hajléktalanellátó rendszereket, és tudják, hogyan szerezzenek jövedelmet maguknak és mire számítsanak a rendőrök vagy szociális munkások részéről. Ha lehetőség adódik, szívesen használják a hajléktalanszállókat és a népkonyhákat, azonban nem késlekednek elhagyni Bázélt, ha a dolgok esetleg

számukra kedvezőtlen fordulatot vennének. Nem akarnak Magyarországra visszatérni, mert még kiszámíthatatlan vándorló életüket is jobbnak találják, mint a szegénységet és kirekesztettséget, amely otthon várna rájuk. Néhányan közülük idővel képesek kitörni a nyomorból, de arra is megvan az esély, hogy megrekednek a hajléktalanságban és a veteránok vagy a csavargók világába kerülnek át.

Béla (21) fiatal magyar–szlovák hajléktalan férfi, aki Rimaszombatból érkezett Bázélbe. Egy szlovákiai szakiskolában felszolgálónak tanult, majd egy évig Bécsben dolgozott, ahol viszonylag jól megtanult németül és szakmai gyakorlatot is szerzett. Miután visszatért Szlovákiába, megházasodott, banki hitelből vásárolt egy felújítandó családi házat, majd röviddel ezután megszületett jelenleg másfél éves kislánya is. Hazatérése után nem kapott munkát szakmájában, először segélyből élt, majd egy erdészetbe közvetítette az önkormányzat közmunkásnak. Itt nem érezte magát jól, nehéz fizikai munkát kellett végeznie, nagyon keveset keresett, ráadásul egy év után lejárt a szerződése, amit nem hosszabbítottak meg neki (nem alkalmazta az erdészet állandó státuszban). Családja iránt érzett felelőssége állandó feszültséget jelentett számára, ráadásul banki hitelét sem volt képes fizetni jövedelem híján. Néhány hónapig Budapesten dolgozott egy építkezésen, ahol leesett egy állványról és térde súlyosan megsérült. Csak fél év múlva kapott műtéti időpontot egy szlovákiai kórházban, azonban addig is dolgoznia kellett volna, hogy eltartsa családját és fizesse hitelét.

Egy régebb óta Bázélben élő barátja hívta meg a fiatal férfit, hogy próbáljon szerencsét, keressen munkát a városban. Béla február elején érkezett busszal, ahol elmondása szerint ellopták pénzét és iratait, útlevele szerencsére megmaradt. Érkezése után a férfi először barátjánál aludt, majd rövid időre egy éjjeli menedékhelyre költözött, mert nem akarta barátját és családját tovább zavarni. Sérült térde továbbra is akadályozta a mozgásban és a munkakeresésben. Nemrég egy nappali ellátóba tért be teljesen véletlenül (az utcán bolyongva meglátta az intézmény tábláját), ahol a szociális munkások elmondták neki, hogyan szerezheti be hiányzó papírjait, illetve az internetet használva kereshetett magának állást. Végül, néhány hét hajléktalanság után, egy gyorsétteremben talált felszolgálói munkát a határ német oldalán. Szerződését aláírta márciusi kezdéssel, azonban nem tudni, hogy egészségi állapota mennyire teszi majd lehetővé a tartós munkavégzést.

Magyarország elhagyása

Az anyaország elhagyásának számos oka közül a leggyakrabban említett az anyagi tényező volt. A megkérdezettek többsége rossz vagy nagyon rossz anyagi körülmények közül érkezett, sokszor generációkon keresztül éltek családjaik nyomorban. Még az utcán alvó hajléktalanok körében is általános vélemény volt, hogy jobb Svájcban hajléktalanként élni, mint otthon mélyszegénységben.

„Még hajléktalanként is jobb itt, mint otthon. Nézd meg, itt ingyen eszem, többféléből is választhatok. Még tarhálással is megvan minden, telefon, menő ruhák. Tudod, én adok magamra, még a fodrászhoz is eljutok havonta.” (Simon, 48)

Többen vettek rész közvetlenül kivándorlásuk előtt a hazai közmunkaprogramban, amit megaláznak, embertelennek tartottak. Sokan éltek segélyből és alkalmi munkákból Magyarországon. Bázélben általában magasabb jövedelemre tesznek szert, még koldulással is, mint amit otthon szereznének akár a szociális transzferekből, akár közmunkával, akár minimálbéren végzett egyéb munkával. Noha Svájcban a megélhetés költségei is jóval

magasabbak, ezek java része interjúalanyainkat nem érintette, például kevés szolgáltatást vettek igénybe, lakbért és közterheket pedig nem kellett fizetniük. Élelmiszert viszonylag olcsón tudtak szerezni a helyi diszkontáruházakból, amelyek árszínvonala alig magasabb a hazainál.

Ami azonban lényeges különbség a bázeli élethez képest, hogy Magyarországon döntő többségüknek volt valamilyen lakhatási lehetősége szülőknél, barátoknál, esetleg saját ingatlanokban. Csupán öten voltak, akik kivándorlásuk előtt otthon is tartósan az utcán éltek. Noha a 20 interjúból szerzett információk egyáltalán nem tekinthetők reprezentatívnak, érdemes megjegyezni, hogy tapasztalataink szerint a bázeli magyar hajléktalanok általában sokkal jobb fizikális és mentális állapotban voltak a hazai hajléktalanok többségénél. Mindez arra a korábban Magyarországon is megfigyelt jelenségre vezethető vissza, hogy a beteg és idős hajléktalan emberek döntő többsége földrajzilag nem mobil, a jobb állapotban lévő, fiatalabb és erősebb szegények jóval nagyobb valószínűséggel hagyják el az országot, hogy aztán külföldön próbáljanak szerencsét.

Az interjúalanyok közül hatan vallották magukat romának és mindannyian beszámoltak arról, hogy otthon akár a hatóságok, akár a többségi társadalom részéről rendszeresen negatív megkülönböztetés érte őket származásuk miatt, és ez befolyásolta őket abban, hogy a kivándorlás mellett döntöttek. Érdekes módon a határon túli magyarok hasonló negatív tapasztalatokról, magyarságuk miatti megbélyegzésről, atrocitásokról és ezek kivándorlásban játszott szerepéről nem tettek említést.

Az anyagi okok kivándorlásban játszott szerepének részletezésénél többen is megemlézték a 2014/2015-ös segélyezési reform életszínvonalukra gyakorolt hatásait, valamint a rokkantsági nyugellátások eltörlésének számukra fájdalmas tapasztalatait. Többen beszámoltak arról, hogy korábbi rendszeres szociális segélyük a segélyezési rendszer átalakítása után gyakorlatilag feleződött, és az ezután kapott 22 ezer forintos foglalkoztatást helyettesítő támogatásból nem voltak képesek otthon megélni. Egy idősebb férfinak hiányzó lába ellenére visszavonták a rokkantnyugdíját, ezért nem maradt más lehetősége, mint elhagyni az országot és külföldön koldulásból élni.

Az anyagi tényezőkön túl többen jelölték meg Magyarország elhagyásának okaként az általánosan rossz közhangulatot, a magyar emberek széthúzását, valamint a politikai és gazdasági rendszer viszontagságait (korrupció, társadalmi igazságtalanságok és autoriter berendezkedés) is. A közterületen való tartózkodás 2018 őszén bevezetett alkotmányos tilalma és az ehhez kapcsolódó hatósági szankciók elrettentő, kiszorító jellege a vizsgálat idején még nem éreztették hatásukat. Noha csaknem mindenki hallott a hajléktalanság új hazai szabályozásáról, a már kint lévők vagy a frissen érkezettek kivándorlásában ez még nem játszott szerepet.

A kivándorlást megelőző előzetes elvárásokra vonatkozó kérdésekből kiderült, hogy legtöbbszörüknek az általános sztereotípiákon túl, mint a tiszta levegő, a rendezettség és a pontosság, nem sok fogalma volt Svájcra vagy akár Bázélra. Általában valamilyen pozitív változást, az otthoni kilátástalansághoz képesti javulást vártak el a svájci élettől. Szinte mindenki megfogalmazta, hogy dolgozni szeretett volna és egzisztenciát teremteni saját maga számára.

„Az a baj, azt hiszik, hogy az EU-ban vannak, pedig itt sokkal nehezebb tartózkodási engedélyt szerezni és munkát vállalni, mint a németeknél, vagy a franciáknál. [...] Szakképzetlen, nyelveket nem beszélő embereknek nincs sok esélyük a munkaerőpiacon.” (intézményvezető, hajléktalanok nappali háza)

Sajnos rendszerint csalódnuk kellett a bázeli magyar hajléktalanoknak már közvetlenül az érkezést követően. Legfőképpen azért, mert kevés kivételtől eltekintve szakképzettség és nyelvtudás nélkül gyakorlatilag semmi esélyük nem volt a svájci munkaerőpiacon elhelyezkedni. Mindössze ketten voltak képesek az elsődleges munkaerőpiacon munkát találni: egy fiatal, franciául kiválóan beszélő férfi, aki villanyszerelőként dolgozott a helyi vasútnál, illetve egy idősebb, németül beszélő vajdasági nő, aki bolti eladói végzettséggel rendelkezett, és az egyik helyi szupermarket büféjében dolgozott évekig. A munkaerőpiacon való elhelyezkedés legfőbb akadályai az alacsonyan képzettek számára elérhető munkakörök gépesítése, a kétkezi munkát igénylő ágazatok fejlődő országokba telepítése, valamint az, hogy a korábban érkező nagyszámú bevándorló már feltöltötte a kevés elérhető pozíciót.

„Megpróbáltam mindent, eleinte egy építkezésen dolgoztam, de átverték, nem fizettek ki. Utána ötször küldtem el az önéletrajzomat Oltenbe, a csirkegyárba. Egyszer sem válaszoltak, pedig tudom, hogy sok szlovák és lengyel is dolgozik ott.” (Róbert, 42)

Érkezés Svájcba

Szinte kivétel nélkül az összes magyar hajléktalan vonattal érkezett Bazelbe. A vasúti árak olyan kedvezőek ugyanis, hogy előre váltott kedvezményes menetjeggyel (kirándulójegy) akár 100 frank alatti áron el lehet jutni Zürichbe Budapestről, ahonnan Bazel már csak egyórányi vonatútra van. Másik kedvelt utazási lehetőség az úgynevezett *FlixBusz*, amely ugyan még a vasútnál is kedvezőbb árakat nyújt, azonban nem lehet rajta bliccelni, és a sok köztes állomás miatt meglehetősen sokáig tart az út.

Érdeemes megjegyezni, hogy nagyon ritka, hogy a magyar hajléktalanok Budapestről vagy más magyar városokból közvetlenül és célzottan Bazelbe érkezzenek (az első érkezés után persze sokan járnak haza, majd újra visszatérnek). Bazel ugyanis egy viszonylag kicsi, Magyarországtól távoli és kevésbé ismert város, így a hazai hajléktalanok első útja rendszerint valamelyik magyar határhoz közelebb eső nyugat-európai nagyvárosba vezet, többnyire Bécsbe, esetleg Münchenbe. Itt eltöltenek néhány hónapot, esetleg évet, majd továbbutaznak nyugat felé. A továbbutazás legfőbb oka, hogy Bécsben már olyan sok kelet-európai (különösen román és bolgár) hajléktalan él, hogy beszűkülnek a lehetőségek a koldulás, utcai zenélés vagy az alkalmi munkák terén. A bázeli magyar hajléktalanok közel kétharmada megfordult Bécsben és harmada Münchenben hosszabb-rövidebb időre. Beszámolóik szerint egyre többen érkeznek keletről, minek következtében Bécs egyfajta gyűjtőponttá válik, ahol már annyi a hajléktalan, hogy mind a lakosság, mind a hatóságok intoleránssá váltak a városba áramló kelet-európai szegényekkel szemben.

„Bécs régen jó volt, de most már élehetetlen, annyi a kelet-európai, főleg a román, hogy nem tudsz megmozdulni. A szállókon nincs hely, ha tarhász vagy zenélsz, rögtön ott a rendőr és 80 euróra megbüntet.” (Elek, 41)

Noha kezdetben még fontos az otthonhoz való relatív közelség, egyre több hosszabb ideje ott élő hajléktalan szorul ki az osztrák fővárosból, és helyükre folyamatosan újabbak érkeznek Magyarországról, Romániából, Szlovákiából és más országokból. Azok pedig, akik már minimálisan megtanultak németül, esetleg egy kis pénzt és tapasztalatot is összegyűjtöttek, inkább továbbutaznak Nyugat-Európa távolabbi nagyvárosaiba.

A Bazelbe érkezők többsége már tapasztalt utazó, akik Bécs és München mellett számos európai nagyvárost megjártak: Párizst, Madridot, Berlint, Milánót és más helyeket. Többségük kiismerte a helyi rendszereket, és funkcionálisan használja az egyes európai városokat. Néhányan például a hideg svájci tél elől Spanyolországba vagy Dél-

Franciaországba utaznak a fagyos hónapokra. Mások a drága svájci egészségügyi rendszer miatt az ingyenes ellátást biztosító Luxemburgba utaznak bizonyos ellátásokat igénybe venni. A Luxemburgi Vöröskereszt segítségével például egy férfi művétaghoz jutott, egy másik pedig fogsorimplantátumot kapott teljesen ingyen. Ezek az ellátások Svájcban egészségbiztosítás hiányában több ezer frankba kerültek volna.

Sokak halmoznak fel közlekedési bírságokat európai utazásaik során, azonban a vándorló magyar hajléktalanok többsége a különböző vasúttársaságok büntetési gyakorlatát is kitapasztalta már.

„Az olaszok és spanyolok rendesek, ha elkapnak, csak írnak egy cetlit és utazhatsz tovább. A németek és franciák viszont leszállítanak.” (Pál, 32)

Mivel az utazási bírságok kifizetésére általában nincs módjuk, a bázeli magyar hajléktalanok gyakran kerülnek börtönbe a büntetések elzárással való kiváltása miatt. A magyar hajléktalan közösség közel fele volt már börtönben ezért és más okok miatt. Egy 400 eurós nemzetközi pénzbüntetés kiváltásáért például átlagosan három hetet kell börtönben ülniük. Büntetésüket szívesebben töltik le a német oldalon, mert az ottani börtönöket kényelmesebbnek tartják, mint a svájciakat, illetve a büntetés időtartamát úgy időzítik, hogy az lehetőleg a téli hónapokra essen. Például nyáron inkább bujkálnak, majd télen önként jelentkeznek a hatóságoknál, így a hidegebb hónapokat fedél alatt tölthetik.

A vándorló magyar hajléktalanok leginkább magányosan utaznak, és egyedül érkeznek Bazelbe, kevés kivételtől eltekintve. Egy fiatal felvidéki férfi például nagybátyjával érkezett a városba, aki tapasztalt vándornak számít és legutóbb unokaöccsét is magával hozta. Egy teherautó alatt aludtak mindketten egy elhagyatott gyártelepen. A fiú bejárt a városba, a népkonyhán étkezett, a nagybátyja azonban csak koldulni járt el, egyáltalán nem tartotta a kapcsolatot a többiekkel. Egy középkorú győri hajléktalan a testvérével érkezett, egy templom előterében találtak maguknak alvóhelyet. A testvér azonban tavaly meghalt alkohol okozta májbetegségben. Egy felvidéki magyar roma zenész ugyancsak zenész barátjával érkezett és egy olasz körút után együtt játszottak Bazel utcáin. Egy fiatal dunaújvárosi hajléktalan férfi pedig ikertestvérével érkezett a városba. Ő illegális fegyver- és lőszerbirtoklás miatt évekig börtönben ült, de nemrég ismét kiszabadult és csatlakozott testvéréhez.

Szociális ellátások

A városban élő magyar hajléktalanok élethelyzetének és lehetőségeinek jobb megértése érdekében érdemes röviden megismerni Bazel szociálpolitikáját. A szociális ellátások működésének kantonális szervezése magyarázatot ad arra, hogy miért marad kívül a kelet-európai hajléktalanok többsége a szociális segélyezés és az intézményes ellátások rendszerén. Svájc szociálpolitikája egyszerre hordoz magán konzervatív és liberális vonásokat az Esping-Andersen-féle jóléti állam tipológia alapján (Esping-Andersen 1990: 9–12). Az állam szerepe nagyon fontos az ellátások szervezésében és szabályozásában. A pénzbeli ellátások (segélyek) kifizetése a kantonokon belül működő közösségek (*Gemeinde*) hatáskörében van. Bazel város kanton például három kisebb közösségből áll (a belvároson kívül *Riehen* és *Bettingen*). A rendszer immanens sajátossága, hogy a gazdagabb közösségek több pénzt képesek kifizetni segélyekre, míg a szegényebb peremterületek, ahol jellemzően több rászoruló él, kevesebbet. Mindez jelentős regionális különbségekhez vezet a gazdagabb és a szegényebb közösségek között.

A hajléktalan személyek ellátása területén működő egyes intézmények (például az éjjeli menedékhelyek) a városok vagy a kantonok fenntartásában vannak, míg mások (népkonyhák

és nappali szolgálatok) általában civil és egyházi kézben üzemelnek, amelyeket az esetek többségében a város is finanszíroz. Az egyes városi, kantonális és civil intézmények működésében meglehetősen sok az átfedés, és kielezett harc folyik a forrásokért. Sajnos igen gyenge az együttműködés hatékonysága a hasonló területen tevékenykedő intézmények között, pedig egy összehangolt működéssel a hatékonyság is fokozható lenne. Például az egyik nappali szolgálatnál elérhető ingyenes pszichiátriai rendelés, a többiek azonban ezt általában nem tudják, és nem küldik a náluk megforduló, mentális betegségekben szenvedő hajléktalanokat ehhez az intézményhez.

Érdekessége a helyi hajléktalanellátó rendszernek, hogy még Bazel városában működik éjjeli menedékhely, a város környéki településeket magában foglaló Bazel régióban nincs ilyen szolgáltatás. Ugyanakkor, ha egy Bazel régióból a városba érkező hajléktalan szeretné igénybe venni az éjjeli menedékhelyet, 40 frankot kell fizetnie egy éjszakáért (annak ellenére, hogy helyben nincsen ilyen), míg egy Bazelben regisztrált hajléktalannak „csak” 7,5 frankot.

Szociálpolitikai kérdésekben az államszövetség alkotmánya (*Bundesverfassung*) az irányadó, a helyi szociálpolitikákat azonban közvetlenül a kantonok alkotmányai és szociális törvényei határozzák meg. Mivel, más területekhez hasonlóan, a kantonok a szociálpolitikai törvénykezésben is jelentős függetlenséget élveznek, markáns különbségek figyelhetők meg az egyes tartományok segélyezési és szociális szolgáltatási rendszereiben, beleértve a hajléktalan emberek ellátásának szabályozását is.

Bazel város kanton (*Kanton Basel-Stadt*) szociálpolitikája egyszerre épül a kevésbé választhatóság, a szubszidiaritás és a lokalitás szociálpolitikai irányelveire (Zombori 1994: 122). Svájc egyik leggazdagabb és szociális ellátások terén legbőkezűbb kantonjaként, hogy megakadályozzák a szociális turizmust (beleértve a szegényebb régiókból való átvándorlást is), Bazel városa csaknem minden ellátását helyi tartózkodási engedélyhez (helyben bejelentett lakcím) köti. Ennek megszerzése külföldiek számára nem könnyű, hiszen nemcsak érvényes munkaszerződést, hanem lakásbérleti szerződést is fel kell mutatniuk az újonnan érkezetteknek. Utóbbiak beszerzése pedig érvényes tartózkodási engedély nélkül ugyancsak rendkívül nehéz.

Bazelben nincsen szociálisbérletrendszer. A város a magánbérlemények piacán, lakhatási támogatással segíti a szegényeket (csak a szociális segélyre jogosultakat), amely általában fedezi a lakásbérlet költségeit. Hirtelen lakásvesztés esetén sürgősségi lakásokat (*Notwohnung*) utalnak ki (150 ilyen van a város tulajdonában), ahol legfeljebb fél évig tartózkodhatnak a rászorulóknak. Ezeket a lakásokat azonban elsősorban nem szociális alapon, hanem szükséglet szerint teszik elérhetővé (például ha valakinek leégett a háza vagy hirtelen felmondják a bérleti szerződését). Mind a támogatott bérlemények, mind a szükséglakások gyakorlatilag elérhetetlenek a magyar és más kelet-európai hajléktalanok számára. A magyar közösségből ketten rendelkeztek támogatott bérleménnyel. Egyikük, egy idősebb magyar nő éppen kilakoltatás alatt állt, mert a főbérlet nem tolerálta tovább gyűjtögető életmódját (nagy mennyiségű szemetet halmozott fel). Egy másik fiatalabb nő ugyancsak rendelkezett támogatott lakással. Ő időnként azt is megengedte a magyar hajléktalanoknak, hogy nála mossanak és fürödjenek.

Bazelben a szociális segély viszonylag bőkezű ellátás, összegét a családszerkezet és családméret szerint állapítják meg. Egy hajléktalan személy esetén a segély összege 755 svájci frank, amelyet legfeljebb további 700 frank lakhatási támogatással egészítenek ki. Ez az összeg még így is csupán az átlagbér töredéke, ennek ellenére egy viszonylag tisztességes életet tesz lehetővé a rászorulóknak számára. Mivel a magyar és más kelet-európai hajléktalanok többsége papírok nélkül tartózkodik az országban, nem jogosultak szociális segélyre. A

segélyezési rendszer érdekessége, hogy ha a segélyezett újra dolgozni kezd vagy örököl, a korábbi ellátást vissza kell fizetnie. A segélyezettnek hátralékát egyéni számlákon tartják nyilván és részletekben szedik be, amint az illető keresővé válik. Egy gyermekét egyedül nevelő anya például összesen 225 ezer frank szociális segélyben részesült, mert évekig nem talált munkát. Miután mégis kapott egy viszonylag jól jövedelmező állást és dolgozni kezdett, a részére korábban kifizetett segélyt 20 év futamidőre, havi 980 frank törlesztéssel kell visszafizetnie (Keller 2018: 14).

Ugyancsak érvényes tartózkodási engedélyhez kötött a városi hajléktalanújság (*Surprise*) árusítása, amelyet egy helyi NGO tart fenn. A hajléktalanok 3,30 frankért vásárolják meg az újságot az alapítványtól, majd 6 frankért adják el azt az utcán, a különbséget pedig megtarthatják. Csupán két magyar hajléktalan foglalkozott újság eladásával, mindketten szociális segélyben is részesültek. Az utcai újságterjesztés mellett egy helyi alapítvány (*Stiftung Sucht*) könnyen elvégezhető rövid ideig tartó munkákat (*Minijob*) szervez hajléktalanok részére. Itt ipari zajvédőket, kandallógyújtót és egyéb egyszerűen összeállítható eszközöket készítenek a foglalkoztatottak. Ők legfeljebb négy órában dolgozhatnak naponta és 20 frankot kapnak ezért. A foglalkoztatási programban szintén két magyar hajléktalan vett részt. Hogy elismerjék erőfeszítéseiket, mind az újságot árulóknak, mind a *Minijob*-programban foglalkoztatottaknak a város kiegészíti a szociális segélyt (ha van) további havi 150 frankkal, a megkeresett munkabéren túl.

Ahogy korábban utaltunk rá, a hajléktalanok számára fenntartott szociális szolgáltatások területén a városi és a civil kezdeményezések érdekes kombinációja figyelhető meg. Az egyetlen városi (kantonális) ellátás az éjjeli menedékhely (*Notschlafstelle*), ahol 75 férfi számára biztosított elhelyezés 4–6 ágyas szobákban. A női hajléktalanok számára 2018 őszén egy új, 28 ágyas intézmény nyílt, korábban ők is a férfiak szállóján aludtak, egy elkülönített szinten. A szállók térítés fejében használhatók, helyi lakosoknak (bázeli lakcímmel) 7,5 frankot, idegeneknek 40 frankot kell fizetniük éjszakánként. Ez az összeg a legtöbb kelet-európai hajléktalannak nagyon magas. A rendszer érdekessége, hogy a női és férfi éjjeli menedékhelyek átlagosan csupán 60 százalékos kapacitással működnek, miközben hajléktalan emberek tucatjai kénytelenek télen is az utcán aludni, mert nem tudják a szállót megfizetni (Drilling et al. 2018: 54). Rendkívüli hidegek esetén a város ingyenessé teszi az éjjeli menedékhelyet, illetve ha nincsen elég férőhely, szállodautalványokat kapnak a kívül maradók, amivel hetente két napot egy diszkonthotelben tölthetnek.

Az éjjeli menedékhely mellett több civil kézben lévő nappali ellátás és népkonyha is működik a városban, ezek nagy részét a városvezetés is támogatja. A város által támogatott szolgálatoknál azonban elvárás a lakcímkártya vagy tartózkodási engedély bemutatása, így azokat leginkább csak helyiek vehetik igénybe. A népkonyhák többségében a hajléktalan személyek 2-3 frankot fizetnek egy-egy étkezésért. Egyetlen alapítványi fenntartású népkonyha van csupán (*Soup and Chill*), ahol ingyenes a vacsora, de ez csak a téli időszakban van nyitva. Mivel csak kevés pénzük van étkezésre, egyes népkonyhákat anyagi lehetőségeik szerint használnak a magyar (és más kelet-európai) hajléktalanok. Például a *Gassenküchében* ingyenes a reggeli mellé járó kakaó, ezért gyakran csak kakaót inni ülnek be, míg a *Tageshausban* az ebéd mellé járó desszert ingyenes, ezért csak édességet fogyasztani jelennek meg. Elmondható, hogy a népkonyhák az ellátás meglehetősen magas színvonalú, a hajléktalanok többféle ételből választhatnak, mindig van friss kávé és tea is. Az ellátásért a konyhákban dolgozó önkéntesek és a kevés főállású dolgozó felelős. Az ételek alapanyagáról egy svájci segélyszervezet (*Schweizer Tafel*) gondoskodik, amely naponta összegyűjti a szupermarketek megmaradt nyersanyagait (főként húst, zöldséget, gyümölcsöt és a szárazárúkat), és helyben elosztja a népkonyhák között. Mivel az alapanyag természete

sokszor csak aznap dől el, a konyhák szakácsainak meglehetősen kreatívnak kell lenniük és sokszor spontán tervezik meg a napi menüket.

Fontos megemlíteni, hogy professzionális szociális segítségnyújtásban egyik magyar hajléktalan sem részesült. Az alacsonyküszöbű szolgáltatások többnyire tűzoltásjellegű munkát végeznek és a pillanatnyi biológiai szükségletek kielégítésére irányulnak, tanácsadásra, áldozatsegítésre, szociális eset- és csoportmunkára egyáltalán nincsen lehetőségük a sok ügyfél és a kevés szakember miatt. Az éjjeli menedékhelyek, nappali melegedők és népkonyhák szociális munkásainak tevékenysége leginkább feladatközpontú és tevékenységorientált segítségnyújtásnak (Payne 2014: 147) tekinthető. Az intézményekben dolgozó segítők többsége nem rendelkezik szociálismunkás- vagy szociálpedagógus-diplomával, a technikai dolgozók döntő többsége (szakácsok, biztonsági őrök, ügyintézők) pedig vagy lelkes önkéntes, vagy polgári szolgálaton lévő fiatal férfi. A *Soup and Chill* nevű népkonyhán például az intézményben esténként megforduló, 60–70 magas szociális kockázatú emberre egyetlen szakképzett szociális munkás jut. A segítők munkája így elsősorban a hajléktalan személyek egészségügyi vagy más szociális ellátásokba való továbbküldésében, a hatóságokkal való kapcsolattartásban, ruhaadományok kiosztásában és rövid, informális beszélgetésekben merül ki. Hosszabb segítő beszélgetésre, lelki segítségnyújtásra csak nagyon ritkán van lehetőség.

Egészségügy és hatóságok

A svájci egészségügyi rendszer magánbiztosítókon és többszereplős szolgáltatói struktúrán alapul. Mindenki saját magának választ egészségbiztosítót, és önállóan fizeti a biztosítás havi összegét. Az alap-egészségbiztosítás mellé a munkáltató (ha van) fedezi a baleseti biztosítást, illetve a páciensek opcionális kiegészítő biztosításokat köthetnek bizonyos kockázatokra (pl. fogászati ellátás, extrém sportok) vagy extra szolgáltatásokra (pl. egyágyas szoba, szabad orvosválasztás). A szegényeknek (szociális segélyezetteknek) az állam fizeti meg a biztosítási díjat közvetlenül a biztosítók felé. Néhány kivételtől eltekintve a magyar hajléktalanoknak nem volt érvényes egészségbiztosítása, mert azt nem tudták megfizetni, regisztráció hiányában pedig a város sem fizette ki helyettük. Noha sürgősségi ellátásra a regisztrálatlan személyek is jogosultak, a hajléktalanok sokszor nem mernek bemenni a klinikákra, mert félnek a kiutasítástól és attól, hogy ezzel felhívják magukra a hatóságok figyelmét.

A megkérdezettek többsége valamilyen krónikus betegségben szenvedett. Fizikális és mentális megbetegedések, valamint alkohol- és drogfüggőség egyaránt gyakran előfordultak a közösségben. Többen szenvedtek emésztőrendszeri rendellenességben, küzdöttek pszichés problémákkal (orvos által igazolt, ám kezeletlen üldözési mánia és depresszió). Egy férfi autóbalesetét követően elvesztette egyik lábát, egy másiknak pedig a szeme hiányzott egy súlyos fertőzés következményeként.

Fagyás és fizikai erőszak következtében szerzett mentális és testi sérülések kis számban ugyan, de szintén felbukkantak a közösségben. Egy utcán alvó férfit például késsel szúrtak meg fiatalok éjszaka, egy másik fiatalabb férfi pedig egy építkezésen leesett az állványról és a térdét zúzta össze. Mivel egyikük sem részesült ellátásban, sérüléseiket az utcán, mindenféle kezelés és fájdalomcsillapítás nélkül kellett elviselniük. Egy romániai hajléktalannak a foga és ínye gyulladt be, amelyet magának operált meg, ami végül súlyos fertőzéshez vezetett, végül egy népkonyha szociális munkásai vitték kórházba.

Mentális betegségek, különösen depresszió, szorongás és paranoia gyakran előfordultak a magyar hajléktalanok körében. Az egyedüllét, a baráti és intim kapcsolatok hiánya, valamint

az állandó magány hosszú távon nyomot hagynak az ember lelkében. Noha a hajléktalan emberek rendszerint vágnak egymás társaságára és viszonylag sok időt töltenek együtt a népkonyhákban és nappali szolgáltatásoknál, igazi barátságokkal, egymás önzetlen támogatásával csak a legkritikább esetben találkozhatunk. A kapcsolatok többsége felszínes, időszakos és érdekvezérelt.

Alkohol, szintetikus drogok és marihuána fogyasztása a legtöbb magyar hajléktalan esetén napi rendszerességgel történt. Néhányan nemcsak fogyasztással, de árusítással is foglalkoztak. Az adásvétel helyszíne gyakran a népkonyha volt, ahol kis műanyag csomagokban cserélt gazdát az áru. A dílerek általában albán és nigériai középterjesztőktől kapták a drogokat, és az értékesítés célja leginkább a saját fogyasztás fedezete volt. Érdekes, hogy a magyar dílerek látták el kábítószerrel a város piroslámpás negyedében dolgozó, döntő többségében ugyancsak magyar prostituáltakat is. Az itt dolgozó 30–40 magyar lány csaknem mindegyike kristály metamfetaminfüggő (Rathgeb 2013: 17).

A magyar hajléktalanok bázeli rendőrséggel való kapcsolata jónak vagy legalábbis kielégítőnek mondható. Noha egy EU/EGT állampolgár csak korlátozott ideig tartózkodhat az országban tartózkodási engedély nélkül, a hatóságok sokszor szemet hunynak a lejárt engedélyek felett, ha az illetővel nincsen különösebb probléma.

„Csak azt viszik el és toloncolják ki, akivel a balhé van. Sokakat összeszednek az állomás elől a parkból. Én itt élek négy éve papírok nélkül, ismernek, tudják ki vagyok és hogy nem akarok bajt, ezért békén hagynak, nem háborgatnak.” (Elek, 41)

A kisebb bűncselekmények (lopások, verekedések, kábítószer-használat) miatti rendőri intézkedések mindennaposnak mondhatók. Nagyobb bűncselekmények (életellenes cselekmények vagy rablás) még nem történt a magyar hajléktalanok körében. Az elmúlt években csupán két többéves börtönbüntetéssel járó bűncselekményre volt példa (a számos szabályszegés mellett) a magyar közösségben, az egyik illegális fegyverbirtoklás, a másik lakásbetörés volt. Noha a rendőrök általában toleránsak a hajléktalanokkal, néhány fiatalabb, papírok nélküli magyar férfi beszámolt kisebb hatósági visszaélésekről: őket egy rendőrautóval a francia határra vitték, majd a határátkelő állomás felé mutatva elengedték őket a bázeli rendőrök. Néhány személyt korábban már kiutasítottak az országból, ebben az esetben mindig a városi bíróság hozza meg a határozatot, a rendészeti szervek pedig végrehajtják azt. Általában busz- vagy vonatjegyet vesznek az érintettnek, és a rendőrök gondoskodnak róla (miután a kitoloncoltak korábban eladták a jegyeiket), hogy az illető fel is szálljon a járműre. Az egyik így kiutasított magyar férfi két héten belül visszatért Svájcba, egy másik pedig még Bécsnél leszállt a hazafelé tartó buszról, és hamarosan ő is újra megjelent a városban.

„Otthon? Nekem ez az otthonom, én itt élek. Engem nem küldhetnek vissza, mert nekem már itt van a haza. Itt viszonylag jól érzem magam, sokkal jobban, mint Pécsen.” (Miklós, 57)

Túlélési stratégiák

A magyar hajléktalanok csak kis része (kb. 4-5 fő) használta rendszeresen az éjjeli menedékhelyet, amelynek legfőbb oka a térítési díj volt. Emellett többen panaszkodtak lopásokra, a kábítószer-fogyasztókkal és más nemzetiséghez tartozókkal való rendszeres konfliktusokra.

„Próbáltam aludni, amikor félálomban látom, hogy a néger ott áll az ágyam mellett az ablaknál. Tél volt és hideg, de melege lehetett a drogtól, ezért ott állt a tárva-nyitva álló

ablakban, miközben én három takaró alatt majd' megfagytam, de nem mertem szólani.”
(Ludvig, 61)

A legtöbben ezért közterületeken alszanak (különösen nyáron), leginkább parkokban, elhagyott gyárépületekben, templomok előtt vagy a város környéki erdőkben. Egy nagyobb, 8–10 fős magyar társaság a határ túlsó, német oldalán, *Weil am Rheinban* talált egy időre menedéket. Egyikük feltört egy bevásárlóközpont mellett lévő, kihasználatlan mélygarázst, és többedmagával hónapokra beköltözött erre a viszonylag védett helyre.

A magyar közösség napjai viszonylag szervezettek és általában feszes struktúrát követnek, igazodva a különböző szociális szolgáltatások rendjéhez. Reggel a *Gassenküche* (reggeliző népkonyha) előtt találkoznak a Kisbázel (*Kleinbasel*) nevű városrészen, ide néhányan a közeli éjjeli menedékhelyről, mások közvetlenül az utcáról, templomokból vagy külterületekről érkeznek. Reggeli után nyáron általában napközben az utcán vagy parkokban tartózkodnak, kéregetnek, gyűjtögetnek, utcazenéléssel foglalkoznak. Télen leginkább a *Tageshausban* (a legnagyobb nappali szolgálat), az Üdvhadseregnél vagy a Fekete Péter Alapítványnál töltik a nappalokat, ahol internetezhetnek, moshatnak, fürödhetnek és tévézhetnek. Este legtöbben a *Soup and Chillbe* mennek, ahol egészen késő estig tartózkodhatnak. Ide sokan járnak az ingyenes vacsora és a barátságos környezet miatt, többnyire beszélgetnek vagy társasjátékokat játszanak. Ha pénzhez jutnak, szívesen használják a népkonyhák helyett a gyorséttermeket, ahol némi fogyasztás mellett gyakorlatilag egész nap tartózkodhatnak. Az utcazenészek és a kéregetők pedig télen szívesen térnek be bevásárlóközpontokba egy-két órára felmelegedni, vagy a mosdót használni. Az itt dolgozó biztonsági őrök általában toleránsak a hajléktalanokkal, és engedik nekik az ott-tartózkodást.

A népkonyhákön és nappali melegedőkben rendszerint nemzeti vagy egyéb hovatarozás szerint szigorúan elkülönülve ülnek a hajléktalanok. Így van ez a *Soup and Chillben* is, amely a város legnagyobb népkonyhája. Külön asztalnál ülnek a feketék, az afrikai és közel-keleti arabok, az eritreaiak és a kelet-európaiak. Az egyes csoportok között gyakorlatilag semmilyen átjárás nem létezik, sőt elég erős az ellenérzés és az előítélet más csoportok irányában. A magyar közösség asztala a bejáratától balra helyezkedik el, egy másik közeli asztal a második legnagyobb csoporté, a románoké. A viszonylag kisszámú cseh, lengyel és szlovák általában a magyarokhoz csatlakozik.

A 20–25 fős magyar közösségből 10–12 ember számít törzstagnak, akik évek óta a városban élnek és rendszeresen látogatják a hajléktalanokat ellátó intézményeket. A többiek jönnek-mennek, hónapokra, sőt évekre eltűnnek, hazamennek Magyarországra, vagy külföldre utaznak és csak néhány hétre vagy hónapra csatlakoznak a csoporthoz. A törzstagoknak megvan a saját helyük a népkonyhák asztalainál, a többiek, különösen az újonnan érkezett fiatalok pedig ezt általában tiszteletben tartják. A törzstagok általában jól ismerik az intézmények szociális munkásait, előnyt élveznek a ruhaadományok kiosztásánál, télen pedig számíthatnak az éjjeli menedékhelyre vagy szállodákba szóló ingyenes utalványokra. Az idősebbek és tapasztaltabbak sokat segítenek az újonnan érkezett fiataloknak megismerni a bázeli viszonyokat, beavatják őket a hajléktalanok rejtett világába. Az alvóhelyeiket (hidak alatt, templomok előtt) azonban mindig titokban tartják, a lopásoktól és kihasználástól félve nem árulják el egymásnak. Ugyancsak szigorúan titokban tartják, ha egy olyan helyet találnak, amely ugyan nem hajléktalanokkal foglalkozik, de személyes szimpátia miatt támogatja őket. Egy hajléktalan férfi például egy apácarenddel tartja a kapcsolatot, ahol rendszeresen ételmezt adnak neki és a ruháit is hetente kimossák. Egy másik férfi egy kávézóba térhet be minden reggel egy ingyenes meleg italra és a vendégek mosdóját is használhatja a tulajdonos jóvoltából. Egy harmadiknak egy svájci házaspár engedte meg, hogy

a pincéjükben aludjon. Ezeket a lehetőségeket, nagyvonalú támogatókat egymás előtt is rendkívül bizalmasan kezelik a magyar hajléktalanok.

Különösen télen kulcsfontosságú a hideg és csapadék elleni hatékony védelem az utcán alvók körében. Ilyenkor igyekeznek védett, fedett és viszonylag meleg helyekre behúzódní. Aki mégis az utcán alszik, hálósákokkal szerelkezik fel. Szerencsére Svájcban komoly hagyománya van a túrázásnak, így a segélyszervezetek adományaiban is viszonylag sok jó minőségű, meleg hálósák és bakancs jelenik meg, amelyet a hajléktalan emberek használhatnak. Számos bázeli plébánia megengedi a hajléktalanoknak, hogy éjszakára bemenjenek a templomba. Estére matracokat tesznek ki, amelyeket a hajléktalan személyek a padlóra fektetnek és azokon alszanak, majd reggel visszateszik őket a helyükre. Sokszor előfordul, hogy a hívek felkarolnak egy-egy helyi hajléktalant, és pénzzel, egyéb adományokkal támogatják, arra is volt példa, hogy a templom körüli kisebb fizikai munkák elvégzéséért az illető pénzt kapott a plébániától.

Télen a vasútállomások és a repülőtér személyzete is elnézőbb a hajléktalan személyekkel, így sokan ezeken a helyeken töltik éjszakáikat. A város két vasútállomása közül különösen a német határnál lévő (*Badische Bahnhof*) a hajléktalanok kedvelt tartózkodási helye, mert itt tágasabbak a terek és több a pad, mint a szűkösebb és forgalmasabb belvárosi állomáson (*SBB*). Többen alszanak a francia területen lévő repülőtéren is (*Euro Airport*), ahol az érkezési oldal várótermében lévő széksorok melletti üres területre helyezhetik hálósákjaikat és használhatják a mosdókat is. A repülőtér éjjel 11 és hajnal 4 között bezár, ez alatt az idő alatt a hajléktalanok ott aludhatnak, viszont reggel korán össze kell szedniük hálósákjaikat és el kell hagyniuk az épületet. Noha az így biztosított alvási idő mindössze öt óra, a hajléktalan személyek mosdóval ellátott, fűtött, védett és tiszta környezetben tölthetik az éjszakát.

Közel sem ennyire kényelmes és védett, de főként nyáron ugyancsak kedvelt tartózkodási hely a régi városfal és a benne található kisebb, barlangszerű bemélyedések, ahová a hajléktalanok előszeretettel fektetik hálósákjaikat. A kőfalban található mélyedések gyakorlatilag egymás melletti kisebb szobákként szolgálnak az utcán élőknek.

Mivel az elmúlt években egyre több hajléktalanok elleni utcai támadás történt a városban, a közterületeken alvók egyre kintebb szorulnak, igyekeznek elhagyni a veszélyessé váló belvárost és nyugodtabb külvárosi területekre költöznek. Két éve egy horvát hajléktalan férfit vertek halálra az egyik belvárosi híd mellett, tavaly pedig egy portugál járt ugyanígy, ami komoly felháborodást váltott ki a városban, és a rendőrség is hatékonyabban kezdett foglalkozni a hajléktalan személyek védelmével. A bántalmazásokat elkövetők a legtöbb esetben fiatalok, akik a hétvégi bulik után keresnek védtelen áldozatokat maguknak.

„A Rajna-parton aludtam, lenn a köveken, hálósákban. Jöttek a rendőrök, rám világítottak. Láttam, hogy nem akarnak semmi rosszat, csak aggódnak értem. Megkérdezték, hogy jól vagyok-e, meg van-e szükségem valamire, nem bántott-e valaki.” (Aladár, 36)

Összefoglalás

A tanulmány a Bazel városában és annak közvetlen környékén élő magyar hajléktalanok életkörülményeit mutatja be kvalitatív kutatási módszerek (ügyfél- és szakértői interjúk, valamint részt vevő megfigyelés) segítségével.

A vizsgálat feltárta, hogy a magyar hajléktalanokból álló közösség rendkívül heterogén a tagok életkora, képzettsége, előélete, eredendő lakhelye és egyéb jellemzői alapján. Mindezek ellenére a nyelvi és kulturális sajátosságok miatt egy meglehetősen összetartó, egymást

sokszor támogató és védelmező közösségről beszélhetünk. A dolgozat fontosabb megállapításai közé tartozik, hogy Bázeli városa szinte sohasem volt előre tervezett úti cél a magyar hajléktalanok körében. A városban való megjelenés általában egy hosszabb-rövidebb ideig tartó európai vándorlási folyamat következménye. A nyugatra vándorló magyar és más kelet-európai hajléktalanok döntő többsége Bécsbe érkezik először, majd innen indul tovább más városokba. Hogy mégis viszonylag sok magyar és egyéb kelet-európai hajléktalan él Bázelen a többi nyugat-európai középvárossal összehasonlítva, az meglátásunk szerint annak köszönhető, hogy mind a lakosság, mind a különböző hatóságok általában támogatók és elfogadók az ideérkezőkkel szemben.

Kivándorlásuk okaként legtöbbször az otthoni szegénységet, kilátástalanságot és társadalmi kirekesztést neveztek meg. Noha a magyar hajléktalanok nem jogosultak a svájci szociálpolitika legtöbb ellátására, általános vélemény a közösségben, hogy még fedél nélkül is jobb Svájcban élni, mint otthon munkanélküliként, segélyezettként vagy éppen közmunkásként.

Terepen végzett megfigyeléseink, valamint hazai és svájci interjúk tapasztalataink alapján megállapítható, hogy elsősorban az egészségesebb és fiatalabb, esetleg nyelveket beszélő vagy korábban külföldi tapasztalatokat szerző magyar hajléktalanok mobilak Nyugat-Európa irányába. A kiérkezők többségének volt korábban valamilyen magyarországi lakhatási lehetősége és némi jövedelme, viszonylag ritkán fordult elő, hogy otthon is hajléktalanként éltek, az utcán vagy szállókon laktak volna.

A megkérdezettek döntő többsége egy jobb élet reményében hagyta el otthonát, és arra számított, hogy Svájcban talál majd munkát és némi egzisztenciát teremthet magának. Az esetek döntő többségében ezek az elvárások nem teljesültek, szakképzetlen, németül nem beszélő dolgozókra ugyanis nincs szüksége a helyi munkaerőpiacnak. Szakértői interjúk tapasztalatai alapján a korábbi bevándorlási hullámoknál (törökök, délszlávok, közel-keletiek) érzékelhető alárétegződés csatornái mára bezáródtak. Az alacsony képzettségűek számára elérhető pozíciók egyrészt már feltöltődtek a korábban érkezett képzetlen munkások tömegeivel, másrészt a korábbi mechanikus tevékenységek többsége gépesítve lett, amely feleslegessé tette a szektorban dolgozó fizikai munkások jelentős részét.

Irodalomjegyzék

DEMARS J. (2018): Defending the Rights of Homeless EU Citizens in Brexit Britain. Homeless in Europe, Winter 2018–2019. 10–11.

DRILLING M., DITTMANN J., BISCHOFF T., TEMESVARY ZS. (2018): Obdachlosigkeit, Wohnungslosigkeit und prekäres Wohnen. Ausmass, Profil und Bedarf in der Region Basel. Lives Working Paper 76. 1–65.

ESPING-ANDERSEN G. (1990): The Three Worlds of Welfare Capitalism. Princeton University Press, Princeton.

FEANTSA (2017): ETHOS European Typology of Homelessness and Housing Exclusion. FEANTSA, Brüsszel.

GÖDRI I. (2018): Nemzetközi vándorlás. In MONOSTORI J., ÓRI P., SPÉDER ZS. (szerk.): Demográfiai Portré 2018. KSH, Budapest. 237–270.

KELLER C. (2018): Frau C. stösst auf wenig Verständniss. Basler Zeitung, 2018. 02. 23. 14.

- KOVÁTS A., SOLTÉSZ B. (2018): Mit tudunk a kivándorlásról? – Műhelybeszélgetések. Gondolat Kiadói Kör, Budapest.
- KOZMA J., DÖGEI I., KOSTYÁL Á., MÓD P., UDVARI A., VAJDA N. (2010): Nyomorgó családok és szociális szolgáltatások. Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet, Budapest.
- MOSTOWSKA M. (2014): Homelessness abroad: “Place Utility” in the narratives of the Polish homeless in Brussels. *International Migration*, 52. 118–129.
- O’SULLIVAN M. J., WAUGH N., ESPELAND W. (1984): The Fort McDowell Yavapai: From Pawns to Powerbrokers. *Prevention in Human Services*, 3. 73–97.
- PAYNE M. (2014): *Modern Social Work Theory*. Palgrave Macmillan, Basingstoke.
- RATHGEB N. (2013): Anwendungen und Herausforderungen des Personenfreizügigkeitsabkommens (FZA) am Fallbeispiel von ungarischen Strassenpristituierten im Kanton Basel Stadt. Universität Basel, Bazel.
- SADAN E. (2011): *Közösségi tervezés és empowerment*. ELTE TáTK, Budapest.
- SEM Staatssekretariat für Migration (2018): *Statistik Zuwanderung: Ausländerinnen und Ausländer in der Schweiz*. Embargo, Bern.
- STATISTISCHES AMT (2019): *Wohnbevölkerung des Kantons Basel-Stadt nach Staatsangehörigkeit seit 1990*. Statistisches Amt, Basel.
- STRIANO M. (2018): Homelessness among Mobile EU Citizens. FEANTSA, Brüssel.
- STRIANO M., YOUNG S. (2018): Homelessness among Mobile EU Citizens: How to better understand the problem and find solution. European Homeless Mobile Citizen Network, Brüssel.
- TEMESVÁRY ZS. (2019): *Ungarische Obdachlose in Basel*. FHNW, Bazel–Muttensz.
- VÁRADI M. M. (2018): *Migráció alulnézetből*. Argumentum Kiadó, Budapest.
- ZOMBORI GY. (1994): *A szociálpolitika alapfogalmai*. Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest.